

Motion till riksdagen 2021/22:3987

av **Kristina Axén Olin m.fl. (M)**

Bättre matchning för inträde på arbetsmarknaden och yrkesväxling senare i livet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka studie- och yrkesvägledningen i skolan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell digital SYV-funktion och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hinder för prao och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hinder för sommarjobb för ungdomar och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att prao ska kopplas till målen och riktlinjerna för läroplanen samt kunna tillgodoses i annan form som skolan anser vara lämplig och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om flexibilitet i utformandet av utbildningskontrakt för en elev på lärlingsutbildning i gymnasieskolan och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att införa ett omställningsavdrag och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge lärosätena ett omställningsuppdrag och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en skattelättnad bör införas för företag som köper utbildning till sina anställda, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärosätenas uppdragsutbildningar bör öppnas för fler och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att yrkeshögskolans godkännande av utbildningar blir mer framtidsinriktade för att kunna möta morgondagens behov på arbetsmarknaden och tillkännager detta för regeringen.

12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att yrkeshögskolans godkännande av utbildning som huvudregel bör omfatta fler än två utbildningsomgångar och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kvalitetsgranskning av yrkeshögskolans utbildningar och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Kopplingen mellan ungdomars relation till arbetsmarknaden har under de senaste årtiondena försvagats. Den okunskap som finns runt vilka yrken och branscher som finns leder till att det blir svårare för unga att göra utbildningsval. Som det ser ut i dag ser vi en oroande utveckling med dålig genomströmning i gymnasiet, där vi tappar ca 30 000 elever varje år. Detta samtidigt som listan på bristyrken kan göras lång. I en rapport gjord av SCB (2020) pekades de tio yrkeskategorier där de råder störst brist ut, dessa är: Specialistsjuksköterskeutbildning, psykiatrisk vård, Naturbruksutbildning (gymnasienivå), Sjuksköterskor: Anestesi-, intensiv-, operationssjukvård, Röntgensjuksköterskeutbildning, Grundläroarbete: Fritidshem, Byggtutbildning (gymnasienivå), Fordonsutbildning (gymnasienivå), Ämnesläroarbete: årskurs 7–9: Matematik/NO, Specialistsjuksköterskeutbildning, barn och ungdom och Yrkesläroarbete.

Moderaterna är övertygade om vikten av att upprätthålla arbetslinjen för att Sverige ska kunna fortsätta att vara ett välmående land. Vi anser att det är av största vikt att stärka ungdomars koppling till arbetsmarknaden, både den svenska arbetsmarknaden men också den internationella arbetsmarknaden. I denna motion samlar vi därför de förslag som direkt syftar till att återskapa denna koppling som spänner över både utbildningspolitiken och arbetsmarknadspolitiken.

Förstärk kopplingen mellan skolan och arbetslivet

Elever behöver i ett tidigt skede få förståelse för hur arbetsmarknaden ser ut, vilka möjligheter som finns och vilka kunskaper som krävs för att arbeta inom olika yrken. Därför är det viktigt att det finns en tydlig struktur för samverkan mellan skolhuvudmännen och den närliggande arbetsmarknaden, både den offentliga och den privata. Ansvar för elevers praktiska arbetslivsorientering (prao) ska inte enbart ligga på den enskilda skolledaren utan bör även vara ett ansvar för skolhuvudmannen.

I samband med 1994 års läroplan försvann prao som ett obligatorium i grundskolan. Prao återinfördes sedan 2018 i läroplanen. En av anledningarna till att prao är en utmaning för många skolor är att det är många arbetsplatser som inte kan ta emot elever med hänsyn till olika arbetsmiljöregler. Sedan Arbetsmiljöverket stramat upp reglerna kring arbetsmiljö har företag blivit allt mer restriktiva att ta emot elever. Det är inte enbart arbetsplatserna som får kritik för arbetsmiljön utan även skolor har kritiserats för att de inte kan garantera elevernas säkerhet på praoplatserna, och krav på att skolan ska genomföra en riskbedömning på varje elevs praoplatser har framförts. Moderaterna anser att kopplingen mellan skolan och arbetslivet är viktig och behöver förstärkas. Prao är ett av många bra sätt att förstärka kopplingen mellan skola och arbetsliv. Därför anser Moderaterna att regeringen bör tillsätta en utredning som skyndsamt ser över hur regler

kring arbetsmiljö samspelar med prao och hur man kan anpassa dessa för att möjliggöra att fler företag kan ta emot praoelever.

Denna föreslagna utredning bör innehålla relationen mellan skola och arbetsplats inom utbildningskontrakt på gymnasial lärlingsutbildning, regeringen bör sedan återkomma till riksdagen med nya förslag. Det finns kommuner som anser att de traditionella praoveckorna spelat ut sin roll och istället infört arbetsplatsbesök där elever får möjlighet att besöka olika arbetsplatser där de får möjlighet att ställa frågor om yrket, lönen och utvecklingsmöjligheterna. En sådan ordning kan bidra till att eleven får en bredare bild av arbetsmarknaden och dess möjligheter. Det viktiga är att alla skolor har samma mål och syfte med olika typer av arbetsplatsförlagd undervisning, då bör det finnas möjlighet till en viss flexibilitet. Moderaterna anser därför att skolor bör tillåtas att tillgodose elevernas praktiska arbetslivsorientering genom exempelvis studiebesök, om det anses att det är lämpligt. Därmed bör också begränsningen om att prao måste ske under minst tio dagar under årskurs 8 och 9 tas bort och i stället bli en rekommendation till skolhuvudmännen. Det är skolhuvudmännen som bör ha ansvaret för att organisera praktisk arbetslivsorientering med målet att eleverna ska få en allsidig bild av den svenska arbetsmarknaden och hur denna fungerar. Runt om i Sverige finns det många skolor i dag som arbetar med arbetslivsanknytning i fler årskurser än 8 och 9 och dessa bör kunna fortsätta med det så länge målen i läroplanen uppfylls. Moderaterna anser att det bör övervägas om det finns behov av att ha fler mål i läroplanen i syfte att stärka elevernas kunskaper om arbetsmarknaden och framtida yrkesval. Regeringen bör utreda detta och sedan återkomma till riksdagen med förslag.

För elever som går på gymnasial lärlingsutbildning som har arbetsplatsförlagd lärande bör det tydligare framgå av det utbildningskontrakt som ska tecknas för eleven att så skall ske. Moderaterna anser att det är viktigt för utrymme för flexibilitet för att inom ramen för det arbetsplatsförlagda lärandet kunna hantera vissa moment i utbildningarna som sällan förekommer på arbetsplatsen. Vi ser en risk för att höja trösklarna för de företag som vill ta emot lärlingar om det förekommer alltför strikta detaljregleringar. Företags förutsättningar kan ändras och därför kan det vara svårt för företaget att på förhand ange vilka tider som gäller för arbetsplatsen. Moderaterna föreslår därför att tillämpningen av lagen utvärderas så att utbildningskontrakt fortsatt ska kunna tecknas med viss flexibilitet och inte innehålla krav på att man på förhand behöver specificera vilka exakta tider som ska gälla för eleven.

Satsa på studie- och yrkesvägledningen

I en granskning av studie- och yrkesvägledningen (SYV) som Skolinspektionen genomfört kom man fram till att SYV var lågt prioriterad på de skolor som var med i granskningen. Denna granskning visade även att det enbart är 28 procent av eleverna i årskurs nio som hade en tydlig bild av vilka gymnasieprogram de har att välja mellan inför gymnasiestart. Hela 45 procent av eleverna sade sig inte ha någon vuxen att diskutera sina framtidsplaner med, något som är mycket oroande och kan vara en förklaring till att det är drygt 10 000 ungdomar som varje år väljer att avbryta sin gymnasieutbildning. Det är många elever som dessutom byter gymnasielinje under påbörjad utbildning, vilket resulterar i fler års studietid på gymnasiet. Enligt Skolverket (2017) uppskattas kostnaderna för elever som går i gymnasiet längre än de planerat vara 2,3 miljarder per år. Detta samtidigt som vi vet att en fullgjord gymnasieutbildning är avgörande för att elever ska kunna ta sig in på arbetsmarknaden eller studera vidare.

I Finland har eleverna, utöver studie- och yrkesvägledning, även elevhandledning i grundskolan. Elevhandledningen ligger som eget obligatoriskt ämne under 100 timmar för grundskolan. I gymnasiet är handledningen fortfarande obligatorisk men kallas istället för studiehandledning och eleverna har minst 76 timmar studiehandledningstid i gymnasiet. I Norge har elever i årskurs sju till nio 110 timmars studievägledning. Detta tillsammans med att man har möjlighet att prova fler olika ämnen på gymnasiet i syfte att testa vad man gillar. I Danmark startar arbetet med handledning ännu tidigare, man börjar undervisa i ämnet utbildning och jobb redan från förskoleålder. Sedan i årskurs sju till nio fokuserar undervisningen på framtida val av utbildning. Danska elever får möjligheten att prova på olika gymnasieinriktningar genom utbildningspraktik och får då ökad kunskap om arbete, sysselsättning samt villkoren på den danska och den internationella arbetsmarknaden. I Danmark har man även satt tydliga kunskapsmål för årskurs tre, sex och nio. Elever i årskurs tre ska kunna beskriva förväntningar, drömmar och tankar kring jobb. Sedan i årskurs sex ska eleverna kunna beskriva hur utbildning, jobb och sina personliga mål hänger ihop. Slutligen i årskurs nio arbetar sedan eleverna med att ta fram individuella planer för hur man ska fortsätta sina studier och gå på praktik.

Moderaterna anser att alla elever, vid slutet av årskurs nio, bör ha en egen utbildningsplan och därtill haft möjlighet till utbildningspraktik på sitt gymnasieprogram. Det är viktigt att eleverna förstår kopplingen mellan sina egna mål, arbetsmarknaden och sysselsättning, samtidigt som de får praktiska kunskaper i hur man skriver ett cv och hur man agerar på en arbetsintervju. Moderaterna anser att studie- och yrkesvägledarens roll behöver tydliggöras och konkretiseras. Utbildningen för studie- och yrkesvägledare behöver förbättras och följa de nya krav som kommer att ställas på utbildningen i ämnet. Behovet av en förstärkt studie- och yrkesvägledning är stort, både för grundskolan och gymnasieskolan. I första hand ska studie- och yrkesvägledningen skötas av skolan, men som ett komplement vill Moderaterna ta fram en nationell, digital plattform för studie- och yrkesvägledning. Denna plattform ska vända som till alla elever i grundskola och gymnasiet och ska fungera som ett komplement till dagens SYV-verksamhet genom att agera som en informationsplats för elever, föräldrar och lärare.

Modernisera och förbättra möjligheter till sommarjobb

En bra väg till arbetsmarknaden för unga är genom sommarjobb. Men att ha möjlighet att sommarjobba är i dag i princip borta om du är under 18 år, vilket är en ålder där de flesta redan har större delen av gymnasiestudierna bakom sig och där gymnasievalet är gjort sedan länge. Denna 18-årsgräns har även lett till att prao på högstadiet också är i princip avskaffat. Moderaterna menar att sommarjobb är en av de bästa biljetterna in på arbetsmarknaden samt ökar möjligheterna för framtida arbetstillfällen. Därför är det viktigt att arbetsrätten moderniseras och reformeras. Detta för att förbättra matchningen, öka rörligheten och underlätta för att fler ska få sitt första jobb. Ett särskilt fokus bör läggas på att öka unga människors möjlighet att komma in på arbetsmarknaden.

Etableringsjobb

Moderaterna har under lång tid påtalat vikten av en anställning där nyanlända, och personer som står långt från arbetsmarknaden, under en begränsad tid kan kombinera

arbete och utbildning, till en lägre lön. Inte minst för att möta den stora asylinvandringen under 2015. Det är därför djupt beklagligt att regeringen ännu inte implementerat parternas egen lösning ”etableringsjobb”. Detta trots löften om att jobbformen skulle varit på plats redan första halvåret 2019. Coronakrisen har nu i stället förvärrat situationen ytterligare för dessa grupper. Enligt regeringens budgetproposition för 2021 arbetar regeringen för att etableringsjobben ska införas under 2021.

Moderaterna anser att etableringsjobben bör införas skyndsamt. Om inte arbetsmarknadens parter sedan fullt ut säkerställer att den lösning som de har förhandlat fram ger tydliga resultat kommer politiken troligen att behöva kliva in, exempelvis genom att lagstifta om anställningsformer som är anpassade för dessa grupper.

Sänkta anställningskostnader för dem som behöver det mest

Subventionerade anställningar är en viktig väg in för nyanlända och arbetslösa eftersom de sänker arbetsgivarnas kostnader för att anställa. Dagens subventioner fungerar för dåligt och är för krångliga och administrativt tungrodda. För att fler ska kunna få ett första jobb eller komma tillbaka i arbete vill vi ersätta befintliga stöd med ett nytt.

Moderaterna föreslår ett nytt anställningsstöd som bygger på nystartsjobben som Alliansen införde och som är det stöd som fungerar bäst i dag. Den nya vägen in kräver ingen arbetsmarknadspolitisk bedömning utan endast att personen har varit arbetslös i minst ett år eller är nyanländ. Stödet ökar med tiden i arbetslöshet och ska utgå under lika lång tid som den anställde varit arbetslös. För nyanlända kan stödet beviljas upp till fyra år.

För att fler arbetsgivare ska anställa via denna stödform bör det övervägas om Skatteverket ska bevilja nystartsjobben. Samtidigt är det viktigt att vi säkerställer att stöden inte missbrukas eller överutnyttjas av oseriösa arbetsgivare. Därför bör det som huvudregel finnas en gräns för hur stor andel av de anställda som får ha en subventionerad anställning hos en och samma arbetsgivare. Nystartsjobb till skillnad från en del andra anställningsstöd kvalificerar till a-kassa. Det innebär att det finns en risk att nystartsjobben blir ett sätt att uppfylla ett arbetsvillkor i a-kassan och när subventionen tar slut får personen full a-kassa igen tills hen efter ett år kan få ett nytt nystartsjobb. Detta riskerar att bli kostsamt eftersom systemet bygger på att nystartsjobben är en väg in till den reguljära arbetsmarknaden. Därför bör nystartsjobben inte kvalificera till a-kassa.

Många jobb växer fram inom mindre företag. Samtidigt så utesluts många små företag från möjligheten att använda subventionerade anställningar då de inte är anslutna till kollektivavtal i samma utsträckning som stora företag. Sedan regeringen införde ett krav på kollektivavtalsliknande villkor på nystartsjobb har antalet nystartsjobb minskat i antal. Det innebär sannolikt att trösklarna in på arbetsmarknaden höjts något. Vi menar att det räcker med ett krav på kollektivavtalsenlig lön, och att reglerna för nystartsjobb bör återställas så att fler får chans att gå från utanförskap till arbete.

Utöka valfriheten i vuxenutbildningen

För att kunna möta de krav som det globaliserade kunskapssamhället ställer och för att kunna förbättra matchningen på arbetsmarknaden måste en modern vuxenutbildning vara styrd av efterfrågan. Både individens och näringslivets utbildningsbehov förändras snabbt och anpassningar till efterfrågan behöver ske fort. Moderaterna vill göra det

möjligt för alla människor att skaffa sig en utbildning som motsvarar arbetsmarknadens efterfrågan för att öka chanser till fler jobb. Både för dem som saknar en fullständig utbildning men också för dem som vill byta yrke eller inriktning. För dessa spelar den kommunala vuxenutbildningen en viktig roll. Genom en ökad mångfald av utbildningsanordnare bidrar till en ökad utbudsbredd till en kvalitetshöjande konkurrens. Det ger individen bättre möjligheter att studera mer anpassat utifrån såväl sina behov som utifrån yrkeslivet. Moderaterna vill därför genomföra en valfrihetsreform i vuxenutbildningen där den studerande fritt ska få välja att läsa sin vuxenutbildning inom kommunal eller annan regi. Se vidare i vår kommittémotion om vuxenutbildningen och sfi.

Förbättrade möjligheter för människor att fylla på sin kompetens

Med en åldrande befolkning behöver vi jobba längre för att finansiera vår gemensamma välfärd. Den pågående strukturomvandlingen i kombination med ett längre arbetsliv innebär att kompetensutveckling och karriärbyten blir regel snarare än undantag.

För att stärka arbetstagarnas kompetens bör det övervägas om ett omställningsavdrag så att människor kan få skatteavdrag för egna utbildningskostnader. Detta för att stimulera omskolning och möjliggöra en anpassning av den egna kompetensen efter arbetsmarknadens behov. På samma sätt bör det också ses över om en skattelättnad för företag som köper utbildning till sina anställda bör införas så att det blir mindre kostnadskrävande att investera i sina medarbetare. Ett sådant avdrag skulle innebära att arbetsgivaren kan få tillbaka en del av kostnaden för sina köp av externa kurser, genom att dra av motsvarande belopp från sitt skattekonto.

Moderaterna vill ge lärosätena ett omställningsuppdrag så att utbudet av kurser också anpassas efter de behov som de redan yrkesverksamma har när det kommer till kompetensutveckling och fortbildning. Det betyder exempelvis att lärosätena parallellt med de traditionella utbildningsprogrammen även behöver erbjuda mer av modulläsning i form av fristående kurser. De fristående kurserna behöver också vara tillgängliga så att arbetstagare har praktiska förutsättningar att delta och fullfölja kurserna.

Redan idag ska högskolan och yrkeshögskolan i sin dimensionering beakta arbetsmarknadens behov, men mer behöver göras om vi ska klara av framtidens utmaningar. Universitetens uppdragsutbildningar bör också öppnas upp för fler så att spetskompetensen och de nya forskningsrönen snabbt kan omsättas i arbetslivet. Idag kan exempelvis inte egenföretagare köpa skraddarsydda utbildningar av lärosätena. Det gör att många akademikeryrken där enskild firma är en vanlig driftsform såsom fysioterapeuter, psykologer, veterinärer eller agronomer stängs ute. Två av tre universitet ser också dagens regelverk som ett hinder för att satsa på uppdragsutbildningar som koncept.

Svenskt Näringsliv, PTK, IF Metall och Kommunal slöt i december 2020 en överenskommelse som innebär både en flexiblare arbetsrättslagstiftning och förstärkta omställningsmöjligheter för arbetstagarna. Att parterna nått en uppgörelse bekräftar att förändringarna upprätthåller en rimlig balans på arbetsmarknaden. Moderaterna är därför positiva till att parterna nått en uppgörelse och vill att avtalet genomförs för att öka flexibiliteten och omställningsförmågan på arbetsmarknaden. Sammantaget innebär överenskommelsen ett utökat statligt åtagande med högre offentliga utgifter som följd. Det är viktigt att förslagen i överenskommelsen utformas och implementeras ändamålsenligt, kostnadseffektivt och träffsäkert. Reformerna bör följas upp noggrant för att säkerställa att de stärker den svenska arbetsmarknaden och svenska företags konkurrenskraft.

Fortsatta reformer av yrkeshögskolan

Yrkeshögskolan är viktig för möjligheterna att rekrytera personer som har ett kvalificerat yrkeskunnande. Men den är också viktig för individens möjlighet att skaffa sig yrkeskunskaper som är efterfrågade på arbetsmarknaden. Yrkeshögskolans fokus på jobb och arbetsplatsförlagt lärande kortar vägen från studier till jobb: 9 av 10 examinerade har ett arbete året efter examen, och lika många är nöjda med sin utbildning. Även andelen som får jobb inom sitt arbetsområde ligger högt och har ökat.

Yrkeshögskolan är också en viktig del i det livslånga lärandet och möjliggör både kompetensutveckling och karriärväxling. I takt med att samhället, ekonomin och näringslivet förändras ställer detta nya krav på ett utbildningssystem som gör det ännu enklare för människor att byta arbete eller till och med bransch även längre upp i åldern. Antalet sökande till yrkeshögskolan ökar, men många som vill och behöver vidareutbildning får i dag inte möjlighet till det. Den främsta anledningen till detta är dock inte platsbrist utan att de inte anses behöriga. Behörighetskraven till många YH-utbildningar är höga och kräver arbetsmarknadserfarenhet, vilket är svårt att få utan rätt förkunskaper. För att underlätta för karriärbyten till bristyrken bör det därför finnas bättre möjligheter för utbildningsarrangörer att erbjuda preparandutbildningar för att ge fler behörighet. Yrkeshögskolan är i dag till största del fokuserad på kortsiktiga arbetsmarknadsbehov, vilket innebär att dess utbildningsutbud ständigt är under omprövning. Detta tar sig uttryck genom att en utbildning på max två år godkänns för endast två utbildningsomgångar i taget. Detta har många positiva fördelar som att utbildningarna exempelvis garanterat behövs. Det har dock skapat en osäkerhet när det gäller de enskilda utbildningarnas framtid. Osäkerheten smittar av sig och får många att tveka inför att överhuvudtaget läsa en yrkesutbildning.

Ur arbetslivssynpunkt behöver yrkeshögskolan bli mer långsiktig, och för individen är det viktigt att den blir ett tydligare alternativ för yrkesutbildning efter gymnasieskolan. För att åstadkomma detta anser vi att yrkeshögskolans godkännande av utbildning som huvudregel bör omfatta fler än två utbildningsomgångar. Vidare måste yrkeshögskolans godkännande av utbildningar bli mer framtidsinriktade för att även kunna möta morgondagens behov på arbetsmarknaden och inte bara den som råder för dagen.

De förändringar motionen föreslår om att utbildningar ska kunna få fler starter godkända i taget kräver dock utökad och utvecklad tillsyn samt kvalitetssäkring. Därför anser vi att kvalitetsgranskningen, i likhet med tillsynen, bör avse enskilda utbildningar och ske utifrån fastslagna kvalitetskriterier som kopplats till resultat och de studerandes utveckling. Hur kvalitetskriterierna ska formuleras och exakt vilka parametrar för kvalitet och resultat bör dock uppdras åt yrkeshögskolan att själv ta fram.

Förbättra möjligheterna att få finansiera högre utbildning sent i livet

För att fler ska känna sig trygga med att byta arbete eller till och med bransch, även högre upp i åldrarna, behöver förutsättningarna för att finansiera studier senare i livet förbättras. Under alliansregeringen togs fler steg för att förbättra möjligheterna till omställning och kompetensutveckling under hela arbetslivet. Bland annat genom ändringar i studiemedelssystemet och möjligheter att delta i kortare utbildning med hjälp av bibehållen a-kassa. Men det finns fortfarande behov och utrymme för att förbättra förutsättningarna att studera mitt i livet. Moderaterna vill därför se över nivån

på fribeloppet. Fribeloppet reglerar vanligtvis hur hög inkomst en student i Sverige kan ha utan att dennes studiemedel minskar. Under covid-19-pandemin slopades fribeloppet för att underlätta för blivande läkare och sjuksköterskor att kunna gå in och avlasta inom vården utan att påverka sin rätt till studiemedel. Men det underlättade även för många unga studerande som blivit av med jobb och sökt sig till andra branscher med annan inkomst. Vi ser att ett slopat fribelopp är något att utreda inför framtiden då vården kommer att påverkas av den vårdskuld som pandemin lett till. Vi vill också utöka möjligheterna till extra studieveckor för den som fyllt 40 år samt höja tillägglånen för studerande över 25 år med barn.

Kristina Axén Olin (M)

Mats Green (M)

Marie-Louise Hänel Sandström (M)

Saila Quicklund (M)

Lars Püß (M)

Ann-Sofie Lifvenhage (M)

Noria Manouchi (M)

Josefin Malmqvist (M)